

65 jaar Molukkers in Nederland:

'...met hun gezinnen'

Veel artikelen over de aankomst van Molukkers in Nederland beginnen met een zin die ongeveer als volgt luidt: 'In 1951 kwamen 12.500 Molukkers naar Nederland, dat waren 3.500 Molukse KNIL-militairen met hun gezinnen.' En daarna gaat het meestal vooral verder over de mannen die werden ontslagen en dat men in kampen werd opgevangen. Maar hoe zat het met 'hun gezinnen'? Wat was hun situatie, en dan vooral die van de vrouwen, de echtgenotes? Over hen gaat dit laatste historische artikel in de reeks '65 jaar Molukkers in Nederland'.

Het exacte aantal Molukkers, inclusief verstekelingen, Molukkers die dienden in de Marine, politiemensen en burgers die met de transportschepen kwamen, bedroeg 12.880 personen. Daaronder waren 6.144 kinderen en 2.827 vrouwen. Op een enkele vrijgezelle dame na waren deze vrouwen allemaal echtgenotes van de Molukse mannen. Het is een bekend, maar vaak niet uitgesproken gegeven dat een substantieel deel van die vrouwen niet-Moluks was. 716 Vrouwen, dat wil zeggen 27,5% van de echtgenotes, kwam van andere eilanden dan van de Molukken. Zij kwamen van Timor, Bali, Java, of ze hadden een Chinese achtergrond. Veel van de Molukse gezinnen bestonden dus uit een etnisch gemengd echtpaar.

De niet-Molukse vrouwen werden beschouwd als behorend bij de Molukse gemeenschap. Hoewel er binnen die gemeenschap wel eens met scheve ogen naar niet-Molukse moeders werd gekeken en kinderen met een Chinese moeder door andere Molukkers in het woonoord wel eens werden uitgescholden. Andersom was de familie van de niet-Molukse echtgenotes ook niet altijd blij met de Molukse echtgenoot, zeker niet tijdens de laatste jaren van de onafhankelijkheidsstrijd in Indonesië. Een Javaanse die met een Molukse militair was getrouwd en vlak voor het vertrek naar Nederland haar net geboren zoon aan haar ouders in Solo wilde laten zien, voelde zich niet meer op haar gemak omdat zij in de ogen van haar oude omgeving met de vijand was getrouwd.

Bruidspaar Salarony-Lijlijn (Koudekerke 1952), bruidsparen ...-Tanamal en Tanamal-Berkenhamer (Eijsden 1954), bruidspaar Harmusial (MHM)

Na de aankomst in Nederland was het aantal nieuwe gemengde huwelijken ook vrij groot. Dat hing onder andere samen met de grote groep mannelijke Molukse vrijgezellen die in 1951 aankwam. Van de huwelijken tussen 1951 en 1959 was 30,5% gemengd, vooral met Nederlandse vrouwen. Jonge gezinnen met een Nederlandse moeder vertrokken iets vaker uit de woonoorden dan andere jonge gezinnen. Dat gezinnen met Nederlandse echtgenotes eerder het woonoord verlieten had mede te maken met de zware leefomstandigheden in de woonoorden. De dagelijkse zorg voor de gezinnen was moeilijk en de faciliteiten niet altijd even goed. De woonoorden waarin men was opgevangen waren immers niet echt ingericht voor een lang verblijf en door de volledige verzorging was het ook niet gemakkelijk om een 'normaal' gezinsleven op te bouwen. Fragmenten uit beschrijvingen van het dagelijkse leven laten zien hoe ingewikkeld het was. Zo schreef Tete Siahaya: "Wassen deed moeder in de drie granieten wasbakken halverwege de barak." [1] En verklaarde Anna B. de Fretes-Rehatta: "Er was één warmwaterkraan, maar die was in het centrale badhuis ergens buiten. De was spoelden we met koud water. Kun je je voorstellen hoe je luiers spoelt met koud water?" [2]

Bovendien zorgden ruimtegebrek, geruzie, geldnood en de vreemde omgeving vaak voor problemen. Ook de politiek zorgde voor verdeeldheid in de kampen. Volgens Keebet van Benda-Beckmann en Francy Leatemala-Tomatata, die in 1992 een boek over de emancipatie van Molukse vrouwen in Nederland uitgaven, zorgden vrouwen dat zij buiten politieke ruzies bleven. [3] Er waren in die tijd ook geen grote politieke vrouwenorganisaties. Er waren bijvoorbeeld wel 'Ina Toeni', die verbonden was met de CRAMS en de KIMS (Kaum Ibu Maluku Selatan – Zuid Molukse vrouwen organisatie), die hoorde bij de BPRMS. Maar deze politieke vrouwengroepen waren niet erg sterk.

Eerste lustrum van de FIKIM (MHM/coll. Pasanea-Platenkamp)

Veel relevanter voor vrouwen waren de vrouwenorganisaties die waren gerelateerd aan de kerken. Dat waren de FIKIM (Federasi Indjili Kaum Ibu Maluku, Federatie van Molukse Christen vrouwen) verbonden aan de GIM, Geredja Indjili Maluku, en Kaum Ibu (Vrouwenorganisatie) van de NGPMB, Noodgemeente Geredja Protestan Maluku Di Belanda. De FIKIM, later onder de naam PIKIM (Perkumpulan Ibu Ibu Kristen Indjili Maluku, Vereniging van Molukse Christen Vrouwen) werd al in 1952 opgericht, de Kaum Ibu iets later.

Op het dek van de Kota Inten. Op de achtergrond een bemanningslid en sgt.-maj. Saptenno. Dames v.l.n.r.: mevr. Tien Hehanussa, mevr. Clara Veerman-Pentury, mevr. Mustamu-Hitiahubessy, mevr. Leonora Ririmasse-Rieuwpassa, mevr. Pattiruhu-Kastanja, mevr. Luhulima-Tahamata, mevr. Papilaya, mevr. Latumailissa-Lawalata, onbekend, Tapilatu. Februari/maart 1951 (MHM/coll. M.A. Sneller-Hendriks).

Dat Molukse vrouwen zich niet openlijk met politiek bemoeiden wil niet zeggen dat zij geen mening hadden of dat zij een puur ondergeschikte positie innamen. Vrouwen hadden zelfs bij de keuze om wel of niet naar Nederland te gaan een doorslaggevende stem gehad. De bekende sergeant-majoor Saptenno bijvoorbeeld had voor Nederland gekozen, juist mede dankzij zijn echtgenote, vertelde zijn zoon Sam: "Moeder heeft mij later verteld hoe pa twijfelde om te gaan. (...) Moeder hakte de knoop door, omdat ze vond dat de toekomst van de kinderen in Nederland beter gewaarborgd zou zijn." [4] En ook Julia Snell, die in 2001 haar herinneringen aan de jaren vijftig en zestig publiceerde, beschreef de invloed van haar moeder. Omdat Julia's vader een Europees militair was konden ze buiten het kamp gaan wonen, maar haar moeder (die van Kaibobo op Ceram kwam) gaf de doorslag omdat zij er de voorkeur aan gaf tussen haar eigen mensen te wonen. Julia Snell vertelde overigens ook hoe de moeders lieten weten dat ze het geruzie tussen de mannen maar niets vonden: "Sommige tantes waren gewend om tijdens ruzie op hun achterwerk te slaan als teken van minachting." [5]

Molukse echtgenotes (en hun niet-Molukse collega's) hadden het dus niet makkelijk. Niet in het woonoord en niet met de ruziënde mannen. Toch hadden zij een sterke eigen positie die doet denken aan de sterke positie van vrouwen op de Molukken. Soms zagen buitenstaanders, zoals onderzoekers, dat. Zo schreef de antropoloog Roders al in 1953 dat de positie van Molukse vrouwen niet slaafs was en dat een van haar machtsmiddelen het beheer van de portemonnee was. Volgens hem participeerden vrouwen niet in gesprekken, maar hadden zij op de achtergrond wel degelijk invloed op de keuzes van de mannen. Ook de beroemde commissie Verwey-Jonker, die in de tweede helft van de jaren vijftig onderzoek deed in de Molukse woonoorden, besteedde uitgebreid aandacht aan Molukse vrouwen. Zij zien dat deze vrouwen het moeilijk hebben. Volgens de commissie heeft de 'Ambonese huisvrouw' het moeilijk omdat de woonoorden overbevolkt zijn en legt deze 'Ambonese huisvrouw' vervolgens langs de Nederlandse meetlat. Zij

constateert dat 'onder deze omstandigheden het voeren van een regelmatige en ordelijke huishouding zeer hoge eisen stelt aan de vrouwen en dat men geen Nederlandse netheid mag eisen in de barakken.' De keukentjes, zeker die in de oude kampen zijn bijgebouwd, zijn onvoldoende en te klein. De afgelegenheid van het woonoord belemmert het huishoudelijke werk omdat het boodschappen doen moeilijk maakt. De markt en winkel moeten immers te voet of per bus worden bereikt en men is afhankelijk van de bus boemboe (de 'kruidenbus', vaak de groenteboer die naar het kamp komt) die hen ook nog probeerde af te zetten. [6]

Kookcursus in Schattenberg. V.l.n.r.: mevr. Hehanussa, mevr. Opi Nanuru, mevr. Souhuwat, mevr. E. Hully-Marlissa, mevr. Haumahu, mevr. Etji Thenu, mevr. Manduapessy, juf Koelewijn, mevr. Saya, mevr. Nunumete, mevr. Saija (?), onbekend, mevr. Fien Solissa (MHM/coll. G.R.L. van Ravenstijn-Pereira)

De echtgenotes van de Molukse KNIL-militairen moeten zich in de beginperiode op meer fronten niet serieus genomen voelen. In de tijd van de volledige verzorging en dus van eten uit een centrale keuken, waren het voornamelijk mannen die in die centrale keukens werkten. Terwijl de vrouwen toch goede koks waren en vaak al snel extra dingen voor het eigen gezin gingen koken omdat het eten uit de centrale keuken niet altijd naar hun zin was. Het is de vraag of de Nederlandse verzorgende instanties vonden dat de Molukse vrouwen wel echt konden koken. In het rapport van de commissie Verwey Jonker is een staatje opgenomen met getuigschriften voor cursussen die tussen 1951 en 1958 aan Molukse vrouwen waren uitgereikt. In totaal waren dat er 5.295. Op de eerste plaats stond naaien met 813 certificaten, gevolgd door 715 certificaten voor koken. [7] Maar waar ging dat koken nu eigenlijk om? Ze moesten Nederlandse gerechten leren want die pasten in het Nederlandse klimaat!: 'In de kookcursussen wordt thans getracht hen kennis van en waardering voor Nederlandse gerechten bij te brengen.' Dat was nodig omdat de Molukse moeders geen waardering hadden voor stampot en hun kookkunst vooral was gericht op de tropen waar bepaalde gerechten met melkpapjes snel zouden verzuren. De commissie vervolgt: 'Duidelijk, dat men daarvan voorhands niet al te grote verwachtingen koesteren mag. Wel komt het blijkbaar al voor, dat de moeders naast rijst ook aardappelen op tafel brengen, speciaal voor de kinderen.' [8]

De 3.500 Molukse KNIL militairen hadden het niet makkelijk na aankomst in Nederland, zij werden ontslagen en voelden zich afgedankt. Zij kwamen 'met hun gezinnen' met aan

het hoofd hun echtgenotes. Ook hun positie was niet benijdenswaardig. Als ze regelmatig op hun achterwerk sloegen als ze zagen wat hun echtgenoten deden, dan zullen ze dat zeker vaker in de richting van Nederlandse instanties hebben gedaan.

Noten:

- 1: Tete Siahaya, *Eindhalte Itawaka*, 2002, pagina 34
- 2: In W. van Groningen, *Holland ligt niet dicht bij de hemel*, 2003, pagina 76.
- 3: Keebet von Benda-Beckmann en Francy Leatemia-Tomatata, *De emancipatie van Molukse vrouwen in Nederland*, 1992,
- 4: In Sjoerd Post *Anak Mas; Gouden kind. Molukkers in Nederland*, 2001, pagina 94.
- 5: Julia Snell, *Overgeplant naar Nederland*, 2001, pagina 11.
- 6: Julia Snell, *Overgeplant naar Nederland*, 2001, pagina 17.
- 7: Commissie Verwey Jonker, *Ambonezen in Nederland*, 1959, pagina 39.
- 8: Commissie Verwey Jonker, *Ambonezen in Nederland*, 1959, pagina 25-30.